

Ив Боне



Александар Радовић

Црни коњаник

Уредник
Зоран Колунџија

Ив Боне
Александар Радовић

Црни коњаник



Прва књига из циклуса о Фон Адлеру



ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Глава Прва

„Стварно треба имати храбрости за сахрану по оваквом времену”, мрзовољно гунђа упадљиво висок човек који тешким кораком пролази кроз капију гробља. С рукама у џеповима, погледа упртог у земљу, он делује као да никога не примећује, заокупљен жељом да што пре обави овај мучни посао који мртви намећу живима како би се растали без жаљења.

Високи човек се лагано пробија кроз гомилу, избегавајући директан додир са тамним капутима којима је зима заогрнула остале окупљене. Иза његових леђа се чује шапат, бар му се тако чини, али лењо ухо успева да ухвати свега неколико безначајних речи које немају никакве везе с озбиљношћу тренутка.

Мртвачка кола на челу поворке коначно се заустављају уз шкрипу. Коњи којима су преко леђа пребачени црни покривачи климају главом у ритму неке нечујне музике, док кочијаш са тамним шеширом непомично, попут воштане фигуре, седи на уској клупици. „Коме је уопште пало на памет да унајми овако нешто. Стара кочија, по коју је требало ићи у Цурлинген и приде је још поправити! И коњи за вучу који се могу наћи још само у француским ергелама или по пољским селима! И све то само због највише два километра, и то још узбрдо!” Тим својим нечујним мислима могао је додати и ову: „И то само да би сви ови пријатељи, или тобожњи пријатељи, који су се окупили из читаве Швајцарске и суседне Немачке, остали без даха”. А он је свакако један од тих пријатеља јер стоји овде гологлав крај ковчега на постољу.

Овог пута га слух није преварио. Неко је сасвим разговетно изговорио његово име, „пуковник Хубер”, на шта је неко други одговорио „Стварно? Познавао је Фон Адлера?” Високи човек помно води рачуна да не окрене главу нити да се обрадује што га још препознају, десет година пошто је напустио службу. У сваком случају, док је био активан, није био много познат, а поготово не у Швајцарској где банкарске тајне нису једине које се чувају. Изненада му је пало на памет да би те тихо изговорене речи могле бити дело новинара којима је потребна нека вест или који су можда заинтересовани за његове односе са банкарром. Несвесно одмахује руком не би ли одагнао те бесмислене бриге. Коначно, такве га несмотрености ни најмање не занимају, а пошто је дискретно и брижљиво осмотрио лица која га окружују, није запазио никог од оних моћника који стварају јавно мњење, како у Цириху, тако и у Лозани.

Свештеник изговара последње молитве и труди се да у њих унесе бар мало фамилијарности, не би ли истакао своју блискост са преминулим. Када се коначно дохватио кадионице и почео њоме да прави широке кругове око ковчега, у маси дебелих капута и крзна осетио се уздах олакшања: људи знају да их опори мирис тамјана враћа у свет живих. Никаква поливања светом водицом, понекад резигнирана, понекад љутита, то не могу баш променити.

Пуковник обазриво стоји у реду који се незграпно креће према импровизованом одру на којем се Готфриду фон Адлеру (Gottfried von Adler) одаје последња почаст. И он, када је на њега дошао ред, узима шупљу бакарну шкروпилицу и оцртава њоме широки знак крста а потом је спушта у малу посуду са светом водицом не потрудивши се притом да је дода младој жени која ступа иза њега. После тога, руку прекрштених иза леђа, креће путем ка кући.

„Пуковниче Хубер?”

У дубоком гласу који га је позвао осећа се сасвим благи наговештај упитног тона. Окреће се у правцу из кога допире глас

и види омањег човека неодређених година утегнутог у тамни капут са реверима од сивог сомота који га фиксира невероватно непомичним погледом. „Ово свакако није нека будала”, упозорава га одмах његово дуго војно искуство. Инстинктивно развлачи усне у полуосмех и изговара реченицу коју је тако дуго користио током тридесетогодишње каријере:

„Свакако, а с ким имам част?”

„Нотар Дерамо (Desrameaux), али моје име вам ништа не значи. Можете ли ми посветити који тренутак?”

Током година проведених у војној служби у Георгу Хуберу се развила истинска одбојност према свему неподвижном, али га је време које је провео на челу савезне полиције такође научило да буде стрпљив и помогло му да, без и најмање гримасе незадовољства, прихвати све оно што га снађе, макар то било и непријатно. Насмешио се још срдачније.

„Не могу пристojно да вам одговорим због тога што ужасно журим, имам још толико тога да урадим данас. Али, рецимо, десет минута.”

„То ми је сасвим довољно. Хајдемо у кафе.”

Потом се ова двојица, од којих је један за главу виши од другога, упућују према кафеу у згради од црвене цигле у који гробари мало-мало па сврате да се окрепе. Толико много људи умире у Цириху, ваљда због тога што је све више старих. Њих двојица не проговарају ни реч, као да се сваки боји да ће исувише открити оном другом, а и због тога што се, у суштини, шпијун и бележник заправо баве сличним послом.

Када су ушли у кафе, Хубер је, преузевши вођство, одабрао сто у дну просторије, тамо где их нису могли чути чак ни они који би то желели. Поручили су „наглу смрт”, то изврсно белгијско пиво које овде сви обожавају и разговор ће моћи да потече оног тренутка када Хубер буде упитно климнуо главом.

„Допустите ми да се представим, пуковниче. Као што ми име говори, мој отац је из Женеве. Ја припадам оној необичној врсти франкофонских Швајцараца који говоре најмање пет је-

зика, што и није немогуће наћи, али их ја говорим без икаквог акцента, што је већ много ређе.”

Истини за вољу, храпавост његовог грленог говора тешко да би икога навела на помисао да овај омањи човек може да прође као Француз у Француској, Италијан у Италији, Енглеz у читавом свету и, што можда највише изненађује, као Србин у Београду и околини.

Заинтересовани пуковник би га радо упитао у чему је ствар, али се прави да не придаје неки посебан значај тој можда важној чињеници, крајње необичној када је у питању један јавни бележник. Јер, Дерамо је нотар, не неки богати међународни адвокат са сарадницима и канцеларијама у Паризу, Лондону и Берлину, већ нотар, односно бележник у Кренцлингену, пријатном бањском летовалишту на јужној обали Боденског језера. Наследио је праксу од свог ујака Гинтера и предмете којима се он бавио читавог свог живота; ујак је исто тако наследио праксу од свог оца, и тако редом, све дубље у прошлост, све до једног државног чиновника који је на ту функцију постављен као нотар у време када се краткотрајна Хелвецијска Република, коју је прогласио генерал Брин (Brune), сматрала „позваном” да усвоји француске институције.

Пуковник стрпљиво слуша овог малог човека како објашњава којим је све вештинама морао да прибегне како би сачувао најконзервативнију клијентелу у најконзервативнијој земљи не допустивши јој да се разбежи због тога што један Дерамо, што је грозан романски патроним, наслеђује једног Хајснера (Heisner), што много боље звучи. Али, време пролази и он грубо прекида брбљивца рекавши само „Молим вас, пређите на ствар”.

Покошен у лету, у тренутку када је тек стигао до рата из 1914, Дерамо црвени и мрмља речи извињења које му нико не тражи.

„Извините, али учинило ми се...”

„А мени се чини да ћу закаснити.”

Одједном, и нехотице, пуковник је повратио ауторитет који је имао у време свог пуног сјаја. Ипак, није због тога заборав-

вио на лепо понашање. „Видећете једног дана да пензионери имају гомилу обавеза, бар они који се не мире с тим да пензионим фондовима препусте своје деценијске доприносе, а да чак и не покушају да поврате добар део тог новца.”

Георг је пензионер од 1. маја 1985. године, дана када се навршило 40 година његовог рада, 40 година од краја рата или, боље речено, од пада Трећег рајха до именованја друга Горбачова за генералног секретара КПСС. Десет година обрта, то је добар почетак у овом новом изазову, последњем, поред смрти, уз ритам лагодних месечних исплата и упућивање, сваког 1. априла, писма у пензиони фонд у којем се од њега тражи да свечано изјави да је још увек жив.

Насмешио се.

Схвативши овај осмех као опроштај, Дерамо наставља:

„Знао сам да ћете присуствовати погребу Готфрида фон Адлера и чинило ми се да је то најбоља прилика да се са вама сретнем.” Направио је паузу коју Георг Хубер не прекида.

„Да, јер је покојник веома инсистирао на томе да се са вама састанем дискретно, усуђујем се чак да кажем и тајно.”

Пуковник га слуша у потпуној тишини желећи, без сумње, да примора свог саговорника да доврши своја објашњења, а да притом не остави утисак да је загризао мамац.

„Свакако сте добро познавали грофа Фон Адлера?”

Хубер не одговара и интензивно фиксира малог човека који наставља:

„Не знам и не морам да знам ни како ни откуда се ви познајете, али једна ствар је сигурна – гајио је велико поштовање према вама као човеку и ценио вас је као професионалца.”

Чак ни тај комплимент није натерао старог прекаљеног војника да промени израз лица.

„Наравно, ја сам само сеоски бележник, али ми се чини да када један господин као што је гроф тако уважава једну истакнуту личност као што сте ви, онда је то највероватније због тога што су се добро познавали, а можда чак и заједно радили.”

Мермерна статуа се није померила.

„Осим тога, као и сви, знам понешто о вашој каријери и знам колико вас је ценио пуковник Масон (Masson). За мене не постоји боља препорука.”

Поглед Георга Хубера постаје интензивнији, као лампе које емитују светлост која постепено јача. Чини се да нотар то не примећује.

„Стога сам се само донекле зачудио када ме је у јануару ове године наш клијент Фон Адлер замолио да дођем код њега; била је недеља увече, примио ме је у библиотеци у дворцу и показао ми кофер с катанцем уз једну једину препоруку: 'После моје смрти, што је могуће пре, предаћете овај кофер пуковнику Хуберу. Искључиво њему, инсистирам на томе'. Упитао сам, за сваки случај, шта треба да урадим уколико, опростите ми, молим вас, ви одете пре њега.”

„То се могло догодити...”

Георг Хубер настоји да истакне умесност нотаровог питања. Увек га забавља када говори о својој смрти, без сумње због тога што се веома добро осећа, као и због тога што му је један пророк из Малија својевремено предвидео дуг живот.

„И онда?”

Први пут од почетка разговора он је тај који поставља питање. Одговор стиже без имало оклевања.

„У том случају, више не би било проблема. Не бих морао да интервенишем.” Направио је кратку паузу. „С обзиром на поверење које ми је указивао гроф, верујем да никоме другом не би поверио тај кофер, што значи да у крајњој линији вама поклања поверење.”

„Можете ли да претпоставите шта се налази у том драгоценом коферу?”

„Апсолутно не.”

Као да се нешто у том тренутку преломило. Стари лисац зна да га бележник лаже. Исувише често је имао прилику да нањуши преваре свих могућих врста да их не би тренутно идентифико-

вао. Једино питање које се по њему овде поставља јесте то да схвати докле мештар Дерамо има намеру да га одвуче. Неизвесност не траје дуго; омалени човек већ почиње да објашњава.

„Знате, пуковниче, нотару се поверавају само они који то желе. За разлику од свештеника који постављају питања, наша част лежи у потпуној дискрецији. Ми смо потпуно неми...”

„... Као гробови.”

То помало јефтино звучи на дан сахране, али нотар му љубазно упућује нешто налик на осмех.

Дијалог коначно постаје компактнији. У жељи да овом малом човеку пружи шансу да се искупи за своју лаж, шпијунски велемајстор одлучује да започне истински разговор.

„Ипак, морате имати неко мишљење о садржају тог кофера и о жељи Фон Адлера да буде уручен искључиво мени.”

„Можда имам неку идеју, али свакако не и мишљење.”

Пуковнику није баш јасно каква разлика у нотаревој глави постоји између идеје и мишљења или је пак Дерамо схватио да његова лаж није прошла и да је саговорник спреман да му пружи другу прилику. Али, у том тренутку, Хубер такође схвата да његовог саговорника обавија само привид баналности.

„Претпостављам, господине, да сте ту идеју, како кажете, стекли захваљујући томе што сте се редовно виђали са покојником.”

„Свакако. Годфрид и ја смо били чланови истог ротари-клуба, прецизније речено оног из Алдрингена, и сваке недеље смо имали могућност да вечерамо заједно. Али, та врста односа је... Како бих рекао?... протоколарна и водили смо само конвенционалне разговоре.”

„Никада нисте причали о његовој прошлости?”

„Ни о његовој ни о мојој. Тешко би се могло рећи да је живот банкара занимљивији од живота једног нотара. А Фон Адлер није био човек који се радо отвара пред другима.”

„Ипак, међу ротаријанцима је обавезно обраћање на ти, па ћу, пошто сам и ја члан ротари-клуба Женева-Академије, по-

штовати то правило. Дакле, какво је твоје мишљење о човеку који ми даје тај поклон који још нисам видео?”

Наглост и једноставност овог зближавања запрепастили су извршиоца тестамена, поготову што долазе од једне тако угадне личности. Међутим, уколико је у питању нека проба, он ће је у потпуности задовољити.

„Имам разлога да верујем да је мој клупски колега имао прилике да у својим рукама држи веома *оригинална* документа, нагласио је ту реч, и да је од њега било затражено да обави неке необичне трансакције. Али, да ли се баш ради о државним тајнама, јер о томе је реч, зар не? Постоји дистанца коју не намеравам да пређем. Оно што ме узнемирава јесте то што је желео да ти завешта те папире.”

„Мислиш да су у питању папири?”

„Очигледно. Шта би друго могло да буде?”

Пуковник се насмешио:

„Можда новац.”

„И поред свог имена и професије, Готфрид није био изузетно богат. Најзначајнији драгуљ његовог блага био је његов величанствени дворца Хофбрау.”

Тачно је да је Фон Адлер откупио поменуто добро од једног бившег нацистичког симпатизера, Швајцарца германофила који се обогатио производњом детонатора. Говорило и за Фон Адлера да је био одлично упућен у националсоцијалистички систем, сматрало се да је одржавао сумњиве односе са неколицином нацистичких великодостојника, међу којима је био и сам Хитлер. Али, ко зна да ли се ту ради о легенди или о стварности?

Федерална полиција има, кад је о овом питању реч, званичну верзију коју се нико не би усудио да оповргне у земљи банкарске тајне и чисте савести. Хубер то зна боље него ико, па ипак прибија свог новог пријатеља све више уза зид.

„Да ли је говорио о својим младим годинама?”

„Никада. У ствари, само једном. Било је то приликом иницијације једног Јевреја, новог члана ротари-клуба. Стајао је поред мене и промрмљао: верујем да сам овом човеку спасио оца.

Тог тренутка нисам обратио пажњу на то. Потом се, неколико недеља касније, када смо причали о холокаусту, он изненада отворио и казао да су признања за оно што се назива поступцима праведника, услуге које су нејевреји учинили за ционистичку ствар, била изрежирана и да су власти из Јерусалима заборавиле, чак и свесно гурнуле у други план, велики број оних који су скривали и спасавали Јевреје. 'Али њих уопште није брига за то, чак бих рекао да су веома задовољни због заборава који није нимало случајан', говорио је он. Тада сам схватио да је он био један од оних анонимних добротинитеља који забрањују да их познају и да их препознају."

„То што ми причаш је прилично добар показатељ. Једва чекам да узмем тај фамозни кофер."

„Можемо још данас да одемо до моје канцеларије."

„Не, данас немам времена, имам важан састанак." Погледао је на сат. „Ево, већ касним."

Што се нотара тиче, он није поставио никакво додатно питање свом новом клупском другу.

* * *

Почиње боље да схвата због чега га је пре неколико месеци гроф Фон Адлер позвао на вечеру заједно са неколико немачких, аустријских и француских аристократа. Тада је установио да је једини неплемић окружен племством и пажљивим опхођењем. Ништа није недостајало тој вечери из неког другог доба, која као да је управо изишла из неког Формановог филма, ливрејисана послуга на француски начин, свеће, камерни оркестар, званице у фракковима и дугим хаљинама. Грофице није било. На њеном месту, у челу стола, седела је омалена жена прџастог носа и тако тамне коже да је личила на креолку. Пуков-

нику Хуберу била је указана посебна и неочекивана част да се десно од даме, преко пута једног веома крупног необично руменог човека који се једва уздржавао да не плане због тога што је тако понижен, и то међу себи равнима.

Али, префињени Георг је знао боље него ико да освоји симпатије па је, уз помоћ неколико добро обликованих реченица, ставио до знања човеку који је седео преко пута да је за овакво исказивање поштовања искључиво заслужна једна изузетна прилика, у чију тајну не може да се упушта, што наравно никако не може да избрише природни ред и поредак ствари.

На крају се улез потпуно опустио и показао у најбољем светлу међу тим скупом људи заосталих из неког другог дивног доба. Сви су говорили на савршеном француском, као и његова сусетка с десне стране, војвоткиња од Турн и Таксиса, очигледно опчињена шармом једног тако аутентичног мангупа. Никада један атрибут није био боље примењен јер је управо аутентичност била оно што је приближило и повезало све званице.

Аутентичност порекла тих племића, од којих ниједан није потекао из редова буржоазије која је добила племићке титуле захваљујући функцијама и дужностима, нити је икад ико ступио у грешан брак с неком богатом наследницом краља челика или трговине, представљала је сјајан оквир за аутентичност срамних дела за која су окривљавали Георга Хубера. Нико од тих људи очигледно није издао ни свој сталез ни своју отацбину, и било је пријатно видети у њиховим гестовима и погледима пажњу коју моћни људи, у политичком и пословном смислу, посвећују искључиво једни другима.

Када је дошао тренутак да се мушкарци послуже цигарама и пићем у великој просторији за пушење, што представља врхунац монденског задовољства, док су жене остале у великом салону прекривеном гобленима да на миру оговарају, домаћин вечери се приближио пуковнику и узевши га за руку као старог друга, замолио га да му посвети неколико тренутака. Он му је на тај начин показао, уколико је то уопште било потребно, да

је главна фигура на шаховској табли на којој се краљеви, краљице, топови и ловци надмећу у борби око пуких бесмислица.

Ретко који гост је могао да уђе у канцеларију на првом спрату у којој се Готфрид бавио својим личним стварима. Хубер је одмах заузео место у овом неформалном кружоку. Убрзо ће, из једне дубоке кожне фотеље, пушећи корону са деликатним укусом бибера, дознати шта то заслужује такав труд грофа Фон Адлера.

Стари човек – овај век је имао само годину дана када се он родио – са неколико речи је рашчистио бескрајне пригодне фразе и поставио га у улогу коју му је наменио и за коју се надао да ће је прихватити. Овога пута је говорио на немачком.

„Судбина, неко други би то назвао Творцем, желела је да још у раној младости упознам суровости рата и бесмислице мира.”

Као младић, могао је са својим швајцарским пасошем да путује у Париз, где је грмела дебела Берта, као и у Берлин, где су спартаковци шпартали улицама. Тада је дефинитивно стекао одвратност према насиљу и помамну љубав према јединој земљи која му је нудила духовну спокојност и материјалну сигурност, а то је управо била Швајцарска. Захваљујући породичном наслеђу имао је положај председника банке и заузимао је многа места у оквиру управних одбора од Лондона до Санкт Петербурга. То је све било више теоријски јер је револуционарни ветар брзо збрисао дивиденде руских инвестиција. Као и сви оштећени, Готфрид је то добро запамтио.

Све те недаће изазвале су код овог богатог човека необуздану одвратност према организаторима те светске кланице која носи бесмислено име Велики рат. Исто тако је презирао преговараче Версајског мира које је проузракovalo много теже проблеме од оних које је требало да реши. У корпи целата Историје он је сврставао различите људе попут Вилхелма Хонзолерна, Фрање-Јосифа и Николаја Романова али и Клемансоа, Лојда Џорџа, па чак и Вудроа Вилсона.

Пошто му је срце куцало на левој страни, на страни народа, председник Цирихер Виртшафт банке желео је добро својим савременицима. Ипак, захваљујући једној потпуно финансијској логици, он је подржавао, ван уског швајцарског простора, оно од чега је зазирао у сопственој земљи. Тај интелектуални патос га је навео да популистичку екстремну десницу сматра самом суштином савремене државе, а Италију Бенита Мусолинија фениксом који се рађа из пепела конзулског Рима.

Хубер је сличне говоре чуо и подносио већ безброј пута, док је слушао великодостојнике те класе банкара, дефинитивно бесмртне, која је пунила сефове и празнила савести подједнако равнодушно као да је реч о сасвим безначајним стварима. Десетине година повезаности са светом високих финансија увериле су га да постоји сасвим занемарљива разлика која раздваја банкарске десничаре од банкара левичара. И увериле га такође у њихову трагичну корисност.

И тако је он расејано слушао свог домаћина и његов напорни увод у материју, а овај је, када је до пола попушио своју цигару, коначно прешао на озбиљне ствари.

„Видите, пуковниче, сада када сам дошао до краја свог живота, имам деведесет и неку годину, схватам да сам имао много среће што сам с краја на крај упознао овај XX век, са свим његовим ексцесима, са свим његовим шансама, са свим његовим драмама.

Моја професија, моја националност, чак и моје име, отворили су ми путеве кроз повест Европе, па чак и кроз саму Историју. Такође су ми се пружале добре прилике, сјајне прилике, док сам пролазио кроз мреже које су око ове драге Швајцарске разапели наши суседи, који су нам завидели на нашој срећи и који су били забринуте да ћемо искористити њихову несрећу. Тако сам упознао људе који су, без сумње, били неуједначене вредности, али су сви били предодређени да буду славни. Повераване су ми тајне, преда мном су изговорене многе испове-

сти, можда због тога што сам представљао идеалног сведока, онога који никада неће издати.”

Направио је паузу.

„Рећи ћу вам само једно име, Херман Геринг, чувени рајхсмаршал, груди опгочених одликовањима, уображен толико да те уображености има довољно за читав свет, поклоник уметности и окорели крадљивац, љубитељ доброг залогаја и лепих жена, арогантан у Нирнбергу, довољно спретан да прогута капсулу цијанида али у исти мах – а ко то уопште данас зна – тешки рањеник мучен боловима, који се враћао својим ранама чим би се затворила врата његове собе. Могао бих вам говорити и о бројним другим великодостојницима III Рајха...

Не негирам ништа у вези с тим сусретима, због тога што себе сматрам помало сведоком тих изузетних и трагичних времена... Као и многи моји сународници, више волим да заборавим, да окренем страницу, да одустанем од започињања процеса против целата, против неспретних, али и против лажно невиних, против Јевреја који су одавали друге Јевреје, а затим и против монаха који су прихватили ратне злочинце, против профитера, против робова који су допуштали да их угњетавају и газе.

Оно што сам учинио није ни боље ни горе од онога што је постигао Анри Динан који је свакако основао Црвени крст који је обилазио концентрационе логоре, а допуштао да му забране приступ гулагу, нити од онога што је учинио Алберт Швајцер који је лечио болеснике али је заборављао да се не могу некажњено занемаривати вековни обичаји и пракса.

Међутим, осим моје маленкости, која није много важна, ја мислим на Швајцарску када говорим о тим кошмарним годинама, на Швајцарску која је умела да буде великодушна и гостољубива, која никада није тражила захвалност нити доводила у питање, макар и најмање, своје демократске принципе, једну Швајцарску у коју ипак упиру прстом и коју би неки злонамерни, изгубивши памћење, сада ставили на стуб срама и извели на неки нови Нирнберг.”

Фиксира га оштрим погледом.

„Истини за вољу, никада нисам гајио илузије о људској захвалности, па ни о захвалности оних вечитих изгнаника као што су Јевреји, бар на основу онога што чујем од њих, јер кад погледам из дубине своје фотеље ту господу у Ротари клубу или у клубу у Давосу, немам осећај да је јеврејство нека специјална препрека за успех у друштву. Можда ћете ме оптужити за антисемитизам, реч која не значи ништа, или за јудеофобију, што је адекватнији израз – али то би истовремено било и гупо и неправедно. Гупо, због тога што ме апсолутно не занимају све те приче о раси, с обзиром да се нико не може похвалити чистим пореклом; неправедно, јер би то значило заборављање 57 швајцарских пасоша које сам у сред рата предао циришком рабину и могу лако замислити шта је с тим учинио.”

Зауоставља се за тренутак, повлачи дим из короне и понавља нешто тише.

„Поново кажем, ја сам само сведок, привилеговани сведок, то признајем, и у том смислу сам у стању да бацим нову светлост на изузетно значајне догађаје. Тако сам имао прилике да учествујем у одстрањивању Рема, да сазнам за заверу против Тухачевског, де будем упознат са припремама невероватног подухвата Рудолфа Хеса и још много тога... Знате, не желим да кријем од вас да сам често уживао у тој улози тајног саветника коју сам имао у НСДАП* у годинама које су претходиле Хитлеровом доласку на власт. Могао сам, а да се не компромитујем притом, да усмерим размишљања, да подстакнем најопрезније, да обуздам најжешће, укратко, да будем модератор у оквиру једне партије која то свакако није била.”

На пуковниковим уснама гори питање о његовој припадности партији, али се ипак мудро опредељује за ћутање како не би ризиковао прекидање нити тако лепе исповести.

„Нажалост, нацистичка странка није дуго поштовала великодушну, националну и социјалистичку инспирацију својих оснивача, почев од самог Хитлера кога је власт учинила лудим.

Почело се са склапањем пактова са индустријалцима из Рурске области, повећан је број уступака касти богаташа, успут је жртован Рем (Röhm), допуштено је да СС постане нова аристократија и затворена су врата друштвеном уздицању, једноставно, изневерене су наде у једно ново друштво, братско и германско, и поново је онеспособљена и спутана читава нација која је само желела да се слободно развија.

Тада сам се дискретно удаљио, двоструко задовољан – због свог статуса Швајцарца и своје позиције банкара.”

Хубер отвара уста да би га прекинуо, међутим, стари човек наставља: „О том периоду оставићу документе о којима многи историчари и политичари, или пак, ловци на нацисте, могу само да сањају. Ви не спадате ни у једну од тих категорија, а ваша честитост је достојна вашег патриотизма. Веома бих волео да заједно са вама поново проживим ове странице наше историје, али се озбиљно бојим да немам времена за то.

Осим тога, искрено речено, нисам сигуран да желим суочавање с тим човеком, оним који сам некада био, пре нацизма, његове пропасти, његове осуде. Не мислим да бих волео поново да прођем, макар у сећању, ту светску трагедију коју је пратио колапс једине земље чији бих грађанин желео да будем да којим случајем нисам Швајцарац.

Стога мислим да ћу вас, човека који је поседовао тајну моћ, учинити извршиоцем тестаментa мог скривеног живота, оног дела мене у погледу кога нисам више сасвим сигуран. Желим још о томе да размислим, али не бих могао бити спокојан уколико бих веровао да бисте могли одбити мој предлог.”

Зауоставља се, скида наочаре и брижљиво им брише стакла у ишчекивању да Георг Хубер коначно проговори. Он то почиње осмехом. „Пре свега, допустите ми да вам честитам на спретности, господине грофе. Довели сте к вама једног припадника старе обавештајне гарде и предлагете да му уручите документацију која до сада није виђена, зар не? И то о најузбудљивијем периоду нашег века, уз то једном од најбогатијих, у нашој земљи. Како

човек да одоли таквом искушењу? Али, постоји и онај застрашујући део, ви од мене тражите да будем критичар и препуштате се мом суду, задатку, којег бих се ја радо лишио.”

„Да ли то значи да одбијате?”

„Искрено говорећи, нити прихватам, нити одбијам. Желим само, као уосталом и ви, да себи дам мало времена за разматрање.”

„Схватам. Хајде да се договоримо бар око једне ствари. Уколико ми моја болест то допусти, ми ћемо се поново видети на иницијативу онога који први буде донео одлуку, ви или ја. У противном, моћи ћу само да вам оставим наследство које ви можете слободно да одбијете.”

„Чини ми се да је погодба поштена и пристајем на њу. Томе, међутим, морам придодати, ради вашег мира, ово моје једнострано ангажовање. Уколико ми се учини да ваше дело, које ја поштујем, и ваше име које припада нашем наслеђу, могу постати предмет контроверзи, или, што је још горе, клевета, никоме нећу открити садржај тих докумената.”

Нешто наглашенијим климањем главе стари аристократа је означио неку врсту захвалности коју никако друкчије није изражавао; предложио је своме госту да се врате у салон за пушење где су се под облацима дима размењивале најмрачније мисли о светској економској кризи.

Сат касније, када се опраштао од банкара, прекаљени обавештајцац није знао да неће бити наставка тог њиховог разговора.

* * *

Сутрадан после Фон Адлеровог погребa упутио се ка Кренцлингену, возећи се својим малим плавим реноом. Целе ноћи је поново проживљавао сцену вечере код старог аристократе и његове усмене су се мешале са сновима који су испуњавали периоде када би западао у сан.

Читавог јутра је осећао како у њему расте узбуђење због открића, имао је осећање ловца који зна да му плен неће умаћи.

Извесност хватања само повећава раздраганост. Присећа се оне уздржане, али опипљиве среће коју је осећао кад би се нека операција успешно завршила. То весеље, та раздраганост представљали су накнаду, и још много више од тога, за све оне мучне, узалудне тренутке ишчекивања, за разочарања због неуспеха, за неугодности због издаја.

На друмовима његове земље нема ама баш никакве потребе за ГПС-ом како би пронашао свој пут. Када је требало да одлучи којим ће путем ићи, опредељивао се, сада када време више није важно јер се вратило у своју праву димензију – за простор који га дели од смрти, за сеоске путеве. Воли те путеве на којима се још увек могу срести стада, где је простор испуњен тишином, а ваздух препун планинских мириса.

Када је стигао у градић у коме га очекује оно што ће можда бити најзначајније откриће у његовом животу, зауставио се код првог пролазника – поштара очигледно рођеног на обалама Нигера или Убангија, и распитао се за канцеларију нотара Деремоа. Говорећи с веома израженим акцентом кантона Во, човек му без оклевања објашњава којим путем треба да иде. „Чак и Швајцарска тамни... онако како је то Адолф Хитлер предвиђао Француској”, помисли, и та мисао изазва саучеснички осмех на његовим уснама.

Канцеларија је смештена у лепој буржоаској кући из XIX века, а масивна храстова врата више говоре о успешности канцеларије него било која пореска контрола. Још од самог улаза, где је под поплочан карарским мермером, влада атмосфера као у некој светој грађевини, атмосфера једног времена у коме се стиче утисак да је Бог зачуђујуће присутан, у облику неког германског божанства уздржане моћи.

Украси, намештај и полутама која влада необична су мешавина Вотана и Вагнера која јесте на самој ивици доброг укуса, али га ипак не напушта.

Он нема баш много времена да се чуди необичности декора, јер га један старији човек крутог држања учтиво позива.

Посетилац без речи пружа своју визит-карту и констатује да и само помињање његовог имена – Георг Хубер – изазива подизање обрва на лицу господина који га позива да пође за њим. Јасно је да је издато упутство да се не допусти да тако угледан гост чека.

Корачајући за старим човеком, шпијун над шпијунима се пење монументалним степеништем и схвата да нотар Дерамо жели да га прими у своме стану. Тај утисак се потврдио када се обрео у салону који се по свему разликовао од пословних просторија или од онога што је обично виђао. Просторија хармоничних пропорција намештена је с укусом; ништа не недостаје, ту су фотеље и бержере пресвучене брокатом, столови у стилу Луја XV са лепо извијеним ногама, изнад камина стоји зидни сат са потписом Карона из Париза.

Нотар Дерамо га дочекује са срдечношћу пуном поштовања које се указује моћницима који се желе придобити. Већ на први поглед, Хубер на једном савршеном округлом сточићу уочава дрвени кофер са тешким бравама који може бити само наследство Готфрида фон Адлера. Нотар не допушта да он чека и после уобичајених учтивих поздрава, широким покретом руке показује кофер:

„Ево предмета о коме се ради. Употреби га како најбоље умеш; не кријем да ће ми лакнути и да ћу бити мирнији кад се растанем од њега јер, већ неколико дана, неспокојно спавам, замишљајући различне ствари у вези сандука које би те вероватно слатко насмејале.”

„Не верујем. Ако се у овом коферу налази оно што претпостављам, нема сумње да он не занима само колекционаре. Стога ћу и ја са своје стране предузети све мере предострожности да не побудим ничију лакомост.”

Гледа Дерамоа право у очи.

„Ко у овој канцеларији зна за ово наследство?”

„Нико.”

„Чак ни твоја секретарица.”

„Ни секретарица, ниједан службеник. Када сам га узео, до-нео сам га у стан и ту сам га држао под кључем.”

„А твоја супруга, твоја деца, слуге?”

„Моја супруга тренутно живи у Аустрији, у Инзбруку, а моје двоје деце су на студијама, ћерка у Француској, а син у Немачкој. Што се послуге тиче, њима је забрањено да отварају ормане чије кључеве, из предострожности, држим код себе.”

„Значи, нема разлога за узнемиреност?”

„Апсолутно не.”

„Добро. А сада, можеш ли ми дати кључ?”, упита пуковник бацајући поглед на невероватно гломазну браву.

„Немам га.”

„Како то? Зар ти га Фон Адлер није дао?”

„Не. Када сам му поставио то исто питање, он ми је једноставно одговорио да ћеш се ти сасвим добро снаћи и без тога.”

Пуковник није могао да спречи необичну гримасу.

„Вероватно је у праву. Али, заборавио је да више нисам активан.”

„То сам му и ја рекао. Он ми је тада једноставно поновио: Ништа не брините. Снаћи ће се он... И стога сам закључио да си ти експерт за браве.”

„Имам нека основна знања. Ипак, додаде официр петљајући око браве, верујем да ћу моћи да се изборим са овом. Пронаћи ћу кључ који јој одговара.”

Дерамоу је лакнуло. Његова мисија је завршена и, пошто осећа да је Георг Хубер нестрпљив да отвори Пандорину кутију, он предлаже, реда ради, да попију по чашу шампањца, што његов гост учтиво одбија. Нотар устаје на први пуковников покрет и прати га до излаза. На прагу, чврсто се рукујући, усунује се на последњу примедбу у виду питања:

„Претпостављам да се више нећемо видети?”

„Можда у Ротари-клубу, можда на обали језера. Случај уме да приређује таква изненађења...”

Ужива у томе да задовољство открића спознаје сам. Уосталом, Георг Хубер је одувек ценио самоћу, у свом раду, у породичном животу, на свом сентименталном путу. Ретко када је тражио савет, не због поноса већ због честитости, никада није наметао, чак ни предлагао своју помоћ, увек је деловао тако да су за његове поступке знали само он и они који су му у том тренутку били партнери. Доследан сам себи, није се обазирао на оговарања и, без икакве извештачености, није себи дозвољавао да износи судове ни о пријатељима нити о непријатељима.

Један од његових претпостављених у првим годинама његове каријере није га тако лоше проценио када је написао у белешкама: „Живост духа, изузетна професионална савест, беспрекорна лојалност институцијама, то су главни квалитети г. Георга Хубера, самим тим предодређеног за велику каријеру. За жаљење је једино извесна одбојност према тимском раду и преношењу овлашћења”.

Много година касније он је видео ову оцену и умео је добро да је прихвати. Када је постао шеф персонала, један од потчињених, у жељи да му се допадне, донео му је потамнелу фасциклу на којој је једноставно писало *Георг Хубер*. У тој фасцикли налазили су се подаци о њему.

Није могао да одоли и тако је открио, после више од две деценије, како су га други са својим начинима и методама анализирали и како су га из својих различитих перспектива оцењивали. Када је вратио досије своме сараднику, рекао му је само „Хвала вам, драги колега. Захваљујући вама сишао сам с Олимпа”. Сарадник ништа од свега тога није схватио и шмугнуо је као крадљивац, брижљиво скривајући плен.

Брава није дуго одолевала. Он добро познаје те кључеве са пуним вратом који браву отварају са обе стране. Један стари Украјинац, који је обављао ситне тајне послове за службу, открио му је ту браварску тајну. Георг, који је волео да проводи

време у необичном атељеу овог човека, комбинације Луја XVI и чаробњака Мерлина, помислио је на њега када је коначно успео да подигне поклопац.

Кофер, боље речено сандук, обложен бледоплавим сомотним платном препун је фасцикли, брижљиво поређаних у неколико редова. Прве фасцикле које му долазе под руку имају на насловној страни етикете у којима се помињу датуми, године и месеци. Поређани су систематично, они најновији су на врху, он их слаже и враћа се све до 1923. године, до новембра месеца.

Хубер није познавао тај период. Још га није било на овом свету када се покренула историја једне друге Немачке, хоензолерновске Немачке, прво у ритму бесног галопа спартаковаца Розе Луксембург и Карла Либкнехта, а затим одмереним корацима ветерана из Кампфбунда*.

Уздрмана поразом, непризнатим, оспораваним поразом који су благонаклоно претворили у издају сви они који нису желели да признају сопствену немоћ, велика нација је постала попрште најгорих крајности уништавајући илузије демократа, социјалдемократата или оних из центра, који су једино могли да позову једну веома необичну вилу да се наднесе над колевку њихове Републике, вилу која је носила ружно име – капитулација.

Новембар 1923. – швајцарски пуковник, изванредан познавалац немачке историје, управо у тај период поставља почетак каријере Адолфа Хитлера. Реч је о његовом успону ка власти, о афирмацији његове слике у јавности и о првим појављивањима на великим парадама после рата поред генерала Лудендорфа. Тај датум означава почетак запрепашћујуће метаморфозе једног осредњег идеолога и професионалног агитатора у правог народног трибуна.

Ипак је необичан избор једне тако отровне личности како би се започела прича о његовом животу, мисли полицајац, који, истини за вољу, врло мало зна о грофу Фон Адлеру. Одмахује

главом, поново узима списе, оне које је прве открио што значи да спадају у најновије. Списи носе датум јуна 1950. године.

Свакако се историја није зауставила тог дана, али овај датум означава важну етапу у односима Исток–Запад. Уколико је стари аристократа одлучио да свој роман оконча првим данима Корејског рата, то је можда зато што је сматрао да је тај први крвави сукоб између капиталистичког Запада и комунистичког Истока отворио ново доба, доба хладног рата који је постао врео, а потчињеној Немачкој отворио пут оивичен обронцима праштања, чак и рехабилитације.

У тренутку када се Валхала коначно затвара и када су њени богови разрешени дужности, католичка буржоазија ће преузети на себе задатак да пружи нови лик Рајнској конфедерацији којој су се припојиле Баварска и Доња Саксонија. Боље Бетовен него Вагнер, боље Гете него Ниче, Германија је проживела.

Ову земљу, тако блиску и истовремено толико страну, Георг Хубер осећа као неку драгу пријатељицу и поступа с њом као са захтевном љубавницом. Боји се да ће на њу наићи на тим страницама, иза гнусне маске неподношљиве идеологије фанатизма и мржње, сасвим супротно од земље нимфи и вилењака, романтизма и романтичарске љубави према природи. Боји се издаје, дрхти на саму помисао да би мукли крици и изобличена лица убица могли у колективном сећању да избришу начин на који нежно клизе стихови Ајхендорфа или Лилијенкрона и надахнути ликови Гетеа или Вебера. Треба ли стварно узмутити муљ који је прекрио земљу од Балтика до Помераније, од Фризije до Баварске, треба ли на крају овог века дати том народу једини опроштај који вреди, опроштај заборава?

Он полако затвара картонске корице, одлаже за сутра читање које ће бити дуго, сасвим сигурно мучно, можда чак неподношљиво. У тренутку га савладава умор, мучи га скучени простор, осећа се старим од свих оних недаћа које није искусио, од немоћи коју су доживели његова земља и предходни нараштаји.

Глава Друга

УВОД у мемоаре Фон Адлера – септембар 1936.

Требало је да ме обузму разочарање и сумња како бих се одлучио да истински напрегнем своје памћење и тако, кроз сећање, захваљујући Олимпијским играма које је непосредно пре тога у Берлину отворио канцелар, поново проживим оне дане пуне заноса из новембра 1923. године. После тога сам се вратио у свој хотел, док су ми уши још брујале од поклича, акламација, фанфара и овација којима су поздрављени реторички изливи Адолфа Хитлера који је, у овом светом простору стадиона, читавој светској омладини упутио увреду богохулног национализма. Захваљујући својој пријатељици Лени Рифенштал имао сам невероватну привилегију да добијем место на свечаној трибини, на којој је све врвело од шефова држава, краљева и председника. Доживео сам и огромно разочарање, видевши какав утисак може да остави беспрекорна режија чак и на духове који су понајмање подложни таквим утицајима.

Колективне гимнастичке вежбе изазвале су одушевљење како међу том одабраном страном публиком, тако и на околним трибинама које су биле препуне унапред придобијених Немаца. Чак је и импозантни Мусолини, нимало подозреив према спектаклу достојном Римског царства и његових личних појављивања на Капитолу, млатароа рукама као одушевљено дете.

Чињеница је да се гнушам оваквих народних излива и царства масе и да, чим нека јавна личност постане славна, почињем да трагам за њеним манама, слабостима, грешкама, чак и у

случајевима када сам био међу њеним највећим присталицама. Верујем у истину, чак и онда када је њено откривање закаснило или болно. То је наследна мана, чији корени леже у породичном нонконформизму, која је доводила у непријатна искушења све Фон Адлере, али нам је у неким изузетним приликама била и од изванредне користи.

Призор узвреле масе могао је, дакле, само да ме вређа. Али, овог пута, у овом горостасном простору, био је присутан још један необичан утисак. И не само утисак, био је то неки горак укус који ми се јавио у устима, укус прерано убраног воћа или кафе без шећера, укус, у овом случају, тога што сам током тринаест година био играчка једне илузије, тако рећи жртва једног уклетог подухвата опчињавања. Вео је брутално растрган када је са врха трибине полетела огромна црвена застава са кукастим крстом, обухвативши својим крвавим наборима све те избезумљене и већ изгубљене људе који су подизали руку онако како су то чинили древни Римљани. Невероватна и генијална конфузија широкогруде и идеалистичке спортске симболике и слепог предавања егзалтираном и застрашујућем човеку. Конфузија која захвата чак и нацистички поздрав, јер је он изменио и заувек загадио смисао нечега што је у почетку представљало племенити олимпијски поздрав.

Када је носилац пламена упаљеног у Олимпији ушао на стадион и претрчао почасни круг, схватио сам да је порука једног француског аристократе – барона Пјера де Кубертена – преотета и издана.

Ипак, као и сви остали гледаоци, и ја сам био потпуно опчињен док сам гледао тог човека, тог изванредног спортисту Рудолфа Харлига. Засенило ме је савршенство његовог трчања, савршено прав горњи део тела, непомична глава, колена која су се високо уздизала. Устао сам са свог места заједно са неколико десетина хиљада опчињених људи, клицао у одушевљењу и осећао немачку гордост. Док се трчао тај почасни круг, припадао сам њима, чак и током пењања уз широке степенице до ди-

вовског олтара са судом из којег ће букнути огромни пламен. Стајао сам тако док је стадионом одјекивао, појачан дивовским звучницима, храпави глас који сам тако добро познавао, али ми ипак никада до сада није звучао толико жестоко, толико узнемирујуће.

Речи су само потврђивале оно што сам видео. Лишене уобичајене јарости, омеђене баналностима које без краја и конца размењују сви важни људи, те речи су Хитлера свеле на оно што заиста јесте, политичар, свакако изнад просека, али човек, смртан и рањив. Налик на генерала лишеног униформе и чинова, или на глумца без декора и сценских реквизита, канцелар Рајха, када је приморан да буде уљудан, на јавној сцени преузима ону споредну улогу са којом у нормалним околностима никада не би успео да се избори.

Разочарање које у мени расте због тога што сам се дивио том човеку почиње да поприма боју нечега налик на стид. Стид због самог себе, стид због оних који су га поставили на пиједестал своје лаковерности, стид због тих испружених руку, због повика *Зиг Хајл*, због тог идолопоклонства које би изазвало подругливи смех Карла Великог или Фридриха Другог. Богохуљење проистиче из разочарања, као нека обавезна висока цена која се плаћа култу личности. Данас схватам да ме је та милост, која је мени одузета исто онако сурово као што се даје простодушнима, дуго лишавала властитог расуђивања. Свакако је сувише касно да поново у потпуности постанем неко други, да променим самог себе, онако како би то желео да учини студент са текстом који је превео са латинског, поносећи се својим савесним радом, а онда изненада схвата, када се суочи са професоровим исправкама, да је потпуно промашио и смисао и тему, од почетка до краја.

Напустио сам олимпијски стадион опијен пређашњом наивношћу, заплетен у кајање због тога што у суштини – и то је оно једино што ме теши – још увек желим да верујем да је нацизам могао да представља велику шансу да се коначно успе-

шно примене велики принципи вођа Француске револуције. Да ли би Робеспјер пронашао себе у брижљивој организацији војске, друштва, економије, омладине, у заносу масовног веровања, у месижанству једног социјализма и једног национализма који су коначно измирени?

Веровао сам у то, или сам се можда још више надао томе. То је оно што бих желео, овим белешкама, да објасним својим сународницима, а можда и својим савременицима, који су без сумње мање склони праштању од оних првих.

* * *

Н о в е м б а р 1 9 2 3 .

Наравно, у Швајцарској сам завршио више разреде гимназије, на немачком и на француском што ми је омогућило да у размаку од годину дана положим и француску и немачку матуру. Био сам немало поносан на тај успех који ми је широм отварао врата универзитета у Паризу, Минхену и Берлину.

Када се догоди да у Швајцарској имате такав избор, германофонски Швајцарци се опредељују за земљу свог језика, они из Лозане и Женеве за Француску. Неки урођени дух контрадикције нагони ме да се одредим за оно теже и да радије одем на обале Сене него на обале Шпреје. Истини за вољу, морам да признам да ме је веома привлачила Слободна школа политичких наука* у улици Сен-Гијом. Та школа је пружала веома квалитетну наставу и постала ексклузивни расадник дипломата и државних саветника. Дружење с том отменом елитом изгледало ми је и још увек ми изгледа као један од најбољих плодова моје интуиције.

И заиста, моје школовање у улици Сен-Гијом било је права чаролија. Захвалност за то дугујем своме оцу банкару који није шкртарио ни када се радило о школарини, веома високој, ни о комфору његовог потомства. Солидну базу представљао је по-

родични пансион који је држао један прилично осиромашени барон из времена Царства, а џепарац је био израчунат тако да покрије две биоскопске представе и једном недељно екстра оброк у ресторану, таман онај скромни луксуз који штедњи и уздржаности даје мало привлачне боје.

Мој немачки акценат не само да није наилазио на поругу и одбојност, већ ми је на неки начин отварао сва врата. Бар у току прве године, пошто је доцније мало по мало ишчезао. Треба рећи да је Школа политичких наука, преко својих предавања, својих наставника, својих ученика, бриљирала великодушном отвореношћу за најнапредније идеје, баш као и за оне најлуђе идеје, пре свега када је реч о помирењу са Немачком.

Едуар Ерио, Аристид Бријан, Луј Барту морали би много да се потруде како би се прихватила неопходност смањења немачког дуга за 45 милијарди франака у злату, дуга који се претежно састојао од неисплаћених ратних репарација, док је Поенкаре испаливао последње салве у једном реваншу који је бесомучно исцрпљивао све бивше зараћене стране. Савршено се добро сећам речи тог непопустљивог човека који је тражио да се од француског амбасадора у Берлину наплате трошкови слања једног телеграма у којем тај истакнути дипломата препоручује одмереност и разумевање према потученом непријатељу.

На свим универзитетима влада традиција да се студенти мешају у све, без икаквог устезања, а често и без довољног познавања ствари. Ученици Француске школе политичких наука довели су ту уметност до врхунца и користили су сваку прилику да прикажу своје знање и да примене своју дијалектику. Морам да признам да у том предочавању знања нисам био међу најбољима иако сам, када је била реч о Немачкој, знао много више од мојих француских другова. Међутим, њихово мајсторство и самопоуздање давали су њиховим речима сву ону сигурност великих стручњака за међународну политику и економију. Дискретан, пун дивљења, упијао сам сва та искуства. И данас, сваког дана, осећам задовољство због тог боравка у Паризу, кру-

нисаног дипломом која је заувек од мене начинила дипломца Француске школе, дораслог свакој ситуацији и свим одговорностима.

Моја шанса се не ограничава на тај дипломски пергамент, нити на то неупоредиво образовање. Париз је град бескрајно отворен за разне токове мисли, видове уметничког изражавања, за свеколике иновације. Ту и најбесловесније биће може стећи чудесно богатство. У том чудноватом граду не прође ни један једини тренутак а да се нека бундева не претвори у кочију и мишеви у коње. Уопште није неопходно да будете богати да бисте се кретали крај највећих духова, да бисте разговарали са политичарима, дружили се са сликарима и музичарима.

Тамо сам срео једине људе који нису могли да се утеше због тога што су допустили да избије рат и ни на који начин нису учествовали у радостима освете: посебно ме је опчињавао Леон Блум својом заинтересованошћу за Немачку. Педесетих година, продорног погледа, настојао је да убеди, једну по једну, све личности које је сретао у неопходност да се социјалисти не одсеку од клемансоовске левице. И то упркос томе што је Тигар био један од најстрашнијих противника Жана Жореса. Прихватао сам његове племените идеје о ограничењу радног времена, о плаћеном одмору и о координацији економских активности и надзору над привредом.

Закључак који смо, у сваком случају, сви извукли из сукоба, из његових последица и грчева Европе, гласио је да је Швајцарској, која заузима идеалан положај између Немачке, Француске и Италије, намењена улога у приближавању ових великих нација и да она ту улогу треба достојно да одигра.

Швајцарска конфедерација, неоспорно прва земља слободе, а затим и демократије у Европи, у довољној је мери показала своју огромну приврженост независности у односу на Хабзбурговце, Бургунце или Французе, да се нико више не би смео усудити да оспори њену савршену неутралност.

Нисам се устезао да испољим мало шовинизма када бих чуо своје колеге студенте како славе Француску са њеним лажним херојима као што су Луј XIV или Наполеон, као и оним великим непризнатим херојима какви су Луј XI или Наполеон III. Противио сам се када су, као крајње конзервативну, нападали постојећу банкарску праксу у Женеви, Базелу или Цириху, али сам морао да признам добре стране великог ваздушног струјања које је донела Француска револуција.

Револуција, каква велика реч коју су тако савршено присвојили Французи тако да, ако се не прецизира да ли је то руска, индустријска или културна револуција, сви одмах помисле на ону из 1789. године.

* * *

Била је то револуција коју је шачица изузетних људи довела до идеализованог исхода Уставом из 1793. Декларација о правима човека и грађанина, најамбициознији је правни акт од када је света и века, извориште свих покрета који ће током више од два века потресати свет.

Што се мене тиче, у тим годинама егзалтације када сам откривао идеале Француске револуције, из кохорте буржоазије и ситног племства појавило се пет личности које су, без предумишљаја, обориле краљевску власт и успоставиле прву народну демократију у историји.

Уколико Американци могу да се похвале тиме што су основали републику неколико векова после нас Швајцараца, тај елитистички и несавршени режим био је у великој мери превазиђен када је реч о смелости француске грађевине и о њеном невероватном ширењу. Истини за вољу, између најстаријих, у које спадају Швајцарци, и најсмелијих, а то су Французи, управо је Западна Европа та која је посејала семе демократизације политике.

Међутим, пре него што се дотле стигло, ваљало је форсираним маршом прећи, за неколико месеци, можда десетак, из једне апсолутистичке монархије у једну савремену, чак социјалистичку демократију. То су, захваљујући изузетном следу догађаја, петорица људи остварили с прецизношћу савршеног сатног механизма. За мене су Мирабо, Димурије, Дантон, Робеспјер и Сјејес били духовни оци и креатори оне узвишене алхемије која и даље буди снове у свету мислилаца, историчара и политичара.

Мирабо се често представља као бунтовник против сопственог друштвеног слоја, што није нетачно, али је непотпуно. Пре свега, због тога што класа, каста којој виконт припада није била ни хомогена, нити јединствена. Чак се стиче утисак да је била дубоко подељена, угрожена сплетом напрстина које су у њој изазвале прве појединачне пукотине, а затим и глобалну експлозију. Није било ничег заједничког између чистокрвних напудерисаних принчева и блатњаве сеоске властеле.

Мирабо, којег су презирали, патио је због тога што није био признат као оно што јесте – проницљиви посматрач ситуације у својој земљи. У суштини, показало се да је он први револуционар пред којим се отворила перспектива једне изузетне судбине.

Мали понижени племић проналази снагу, и то у првим часовима Револуције, да се гласно и јасно обрати Краљу који тада још није ништа изгубио од своје моћи. Само трибун који улива страх, а притом је и промишљени политичар може, без икаквог искуства на двору, да убеди припаднике своје класе и самог Краља у то да је неопходно обуздати све изливе, и постарати се да се уставотворна скупштина задржи на путу неопходних реформи.

Мирабо настоји да измири прастаре антагонизме и да усклади корак једног интелектуално ограниченог краља и наследнике века просвећености жељних да спроведу у дело своје племените идеје. У неком другом времену, он би био изванредан ми-

нистар, у периоду у којем ватра моћи прождире све оне који јој се приближе, и њега је захватио и прождрао пламен. Он не схвата да вође, уколико желе да трају, морају да допусте да их воде догађаји, промене народног расположења, страсти. У првим данима он може да игра неку улогу зато што се гломазна краљевска машинерија још увек креће споро и тромо. Када се она форсира и када треба да убрза, читава структура старог брода подрхтава, пуца и обрушава се на посаду. Мирабо види да му кормило измиче и да се лађа опасно нагиње и врти у круг. Други ће знати да исправе курс.

Један од тих је Димурије. Он је сасвим другог калибра. Припада оној недефинисаној класи официра из редова ситног племства која ће имати невероватну корист од тога што је војску напустила огромна већина командног и официрског кадра. Испоставило се да одједном, у року од свега неколико месеци, треба попунити места поручника, капетана, пуковника, генерала и, први пут у историји, стотине, хиљаде обичних војника и подофицира моћи ће да зашију на рукаве ознаке чинова које раније ни у најлуђим сновима нису могли да замисле. У револуционарној војсци за пораз следи смртна казна. Стога се сасвим лако може схватити како су некадашњи наредници Ош и Марсо могли храбро да поведу своје војнике у победу и колико се читава Европа бојала одважних двадесетпетогодишњих генерала Неја, Макдоналда и Лефевра који су постали Наполеонови маршали.

Било је ту користи и за Ла Фајета и Димуријеа. Ипак је Димурије Тај официр, који се једно време бавио шпијунажом, био бригадни генерал. Међутим, свим својим титулама, као и припадништву јакобинцима, он је додао један састојак који ни издалека немају сви: масон је и та припадност организацији која надилази националности и класе доноси му поклон победу код Валмија. Искрено речено, била је то необична битка, бескорисна и узалудна топовска ватра у којој је погинуло само неколико десетина војника, а потом дуго чекање док су трајали тајни

преговори између војводе од Брунсвика, који је вероватно био исто толико поборник револуционарних идеја колико и његов саговорник и *брат*, и на крају одлазак пруских плаћеника који нису више ништа покушавали, жељни да што пре оду како би лечили своје стомачне болове.

Све остало је само дело спретних режисера који су од првог непораза војски Револуције начинили блиставу победу. Димурије се први окитио славом коју му је омогућио његов брат и Брунсвик, па се на Конвенцији појавио као генерал победник.

Победник код Валмија није био ни најмање скроман у тријумфу. Вероватно је успео себе да убеди да је стварно велики стратег. Очигледно да је од 50.000 својих војника он најмање веровао у будућност Републике па је покушао оно што су толики генерали покушавали и још увек покушавају, зато што бркају снагу и легитимитет. Притом увек заборављају да је народ тај који даје и једно и друго. Пошто се преварио у односу снага, преварио се и у погледу личности. Будући да је освојио Белгију, он замишља да може да постане њен господар, а затим да лоза Филипа Орлеанског може да се дочепа бурбонског престола.

Само, народ није тако наиван, а његове нове вође нису биле спремне да било коме препусте победу. Димурије, код кога је у служби био Жорж Дантон, војни комесар, чини оно што је Лафајет учинио годину дана пре тога: он предаје изасланике Конвенције Аустријанцима и дезертира. Није схватио да ће га револуционарна бујица са својим све жешћим вртлозима тренутно однети и, збацивши га с пиједестала спасиоца и хероја Нације, суновратити у гнусну јаму издајника Отаџбине. Он није схватио да револуција није једноставан поремећај социјалног тела који би се могао излечити јаким леком, рецимо силом бајонета. Он то није схватио, али ко је то, усталом, и могао схватити кад је фанатизам већ био захватио духове. Запаљене страсти су се разбуктавале, топиле разум, храниле фанатизам, револуционарна грозница је постала чудовишна снага коју никакав

шеф, чак ни војни, није могао ни да прати, а још мање да контролише. У таквој катаклизми најбоље што се може је очекивати да се брод одржи на површини, да се не разбије о стене или не насукна на гребене.

Бонапарта је то разумео. Он се стопио с револуционарним таласом, постао је весник борбе која није била његова и, када су се воде смириле, успео је да дохвати крму.

Што се тиче Дантона и Робеспјера, њихова историјска судбина је нераскидиво повезана. Обојица су ситни буржуји, припадају тој друштвеној класи која успешно изводи револуције због тога што негују оне суштинске квалитете као што су стручност, интелигенција и, наравно, жеђ за влашћу. Њихову судбину обликују околности, али они сами, свом снагом своје воље, утичу на ток догађаја. Јединствена алхемија чињеница и поступака успева у ономе о чему су филозофи енциклопедисти само сањали и ти просечни људи, одједном истакнути, успевају да трампе своју будућност балзаковских ликова за судбину игоовских јунака.

Дантон до 1789. године води уредан живот провинцијског адвоката и његова елоквенција не прелази оквире палате правде своје вароши. У Законодавној скупштини у Паризу постаје један од најватренијих поборника новог режима.

Али, када је после 10. августа постао министар правде имао је лоше или исувише добро окружење: шпекуланти, шверцери, сви ти поданици једног друштва које се реорганизује, слабе његов положај у тренутку када он верује да га јача. Узалуд храбро гура напред, узалуд презире опасност, човек од акције почиње да греши.

Када је монархија срушена, краљ гиљотиниран, могло се помислити да је револуција довршена у сваком смислу те речи; могло би се сматрати да новој владајућој класи – буржоазији – преостаје само да среди и учврсти силом отету власт. Крај револуционарног циклуса био би досегнут уз тријумф инспиратора да није дошло до наглог успона моћи извршилаца, пред-

вођених једним човеком, такође припадником ситне буржоазије као што је и Дантон, али надахнутог једном у још већој мери застрашујућом вером: био је то Максимилијан Робеспјер. Његова филозофија била је сасвим другачија.

За Дантона, револуција је средство, пут, стаза која води ка власти. За Робеспјера она је циљ, исход. Тај усамљеник својим духом, својом марљивошћу, без сумње и својом врлином, довршава Велику револуцију и од ње ствара комплетно дело које је, за мање од пет година, превело Француску из апсолутне монархије у социјалистичку републику.

Прочитао сам да је Клемансо написао да је „Револуција у ствари једна стена”. Тај велики човек је у праву, по сто пута у праву, јер је схватио да су на путовању које је, од 1789. до 1794, од Француске начинило прву модерну нацију, сви имали удела и да без Мирабоа не би било Димуријеа, нити би без Дантона било Робеспјера. Била би велика штета када би се покрет који су покренули ти неугледни ситни буржуји зауставио чим би била утољена њихова глад за влашћу и чим би остварили своје интересе. Требало је вратити свежину и снагу духу Револуције. Требало је народу предати његову победу.

Народ је постао револуционарна авангарда, а његове вође – робеспјеровци – авангарда те авангарде. План је био једноставан, организација кристално јасна. Недостајала је само класна свест код оних најбројнијих, сељака, занатлија, које је њихов културни ниво удаљавао од такве поделе одговорности. Тај брод без посаде, али не и без контроле, треба довести до мирнијих вода, брод који губи своје оријентире чак и ако је рука која држи крму чврста.

У недостатку популарних оријентира, Револуција губи контакт са социолошком реалношћу Француске у потрази за идеалом који је ван домаћаја онога што је заједничко смртницима. Оно што монтањари нису добро одмерили јесте употребни рок егзалтације: нису схватили да то време не траје дуго. Срце грађана може се уздићи ка врхунцима на којима дувају само ве-

трови врлине, слободе и правде. Међутим, не може се остати на тим залеђеним врховима много дуже него на Монблану. Рај на земљи не постоји баш као што не постоје ни Олимп или Валхала. Мистични Робеспјер може физички да уништи циника, реалисту Дантона, али на овом свету, Дантонов дух је тај који тријумфује.

Морам признати да је ова констатација болна али цинизам је бољи и чврћи темељ власти од идеализма. Тема легитимитета власти је озбиљна, суштинска, и буржоазија на њу даје увек исти одговор – откако се дочепала власти у земљама попут Енглеске или Холандије: власт мора да буде у суштини буржоаска и да би се обезбедила та контрола једне класе над читавим народом, потребно је и сасвим довољно, као у математици, прибећи општем праву гласа.

Међутим, буржоазија не прихвата никог осим себе. Она никако не жели да нешто дели са аристократијом, баш као ни са плебсом. Уосталом, пошто у рукама има кључеве економске моћи, она је сигурна у своју доминацију и у њено трајање. Само изузетне околности, на пример, када је отацбина у опасности, могу да јој осујете контролу, омогућавајући фанатцима приступ највишим одговорностима, али ти нагли скокови, као што је било доба Терора, на крају се увек смире и власницима се увек враћају њихова добра и њихова права.

Један човек је до краја свог дугог живота као барјак носио овај брак између Републике и буржоазије, брак који је надживео Револуцију, Реставрацију и два царства; реч је о Емануелу Жозефу Сјејесу. Некадашњи свештеник који је одбацио мантију, човек који је умро у осамдесетосмој години, у време Јулске монархије, имао је времена да проживи више живота, један религиозни до четрдесете године, други револуционарни, као његови пријатељи Мирабо и Барас, трећи државнички за време Конзулата, четврти као царски амбасадор и последњи, парламентарни, када је председавао Сенатом. Малобројни људи

од моћи и утицаја могу се похвалити тако богатом каријером и тако потпуним забором.

Чињеница је да се ретко може наићи на изразе поштовања Француза упућених овом конституционалисти, овом заштитнику права човека, овом претечи укидања поретка, овом човеку реда који одбацује владавину улице. Малобројне су улице и тргови који носе његово име, ретко се помиње његово законодавно дело, практично је потонуо у заборав иако је од 1789. до 1792, а затим поново од 1795. био незаобилазна личност, најистакнутији политичар, одани слуга Републике који не очекује награду. Тај нама суседни народ веома је незахвалан, непостојан и неправедан јер заборавља овог вредног и умереног човека, стручњака и искреног патриоту, толико несебичног да је препустио своје место директора Барасу, али довољно наивног да Бонапарту постави за једног од конзула.

Он сасвим сигурно није *остварио* Револуцију, али Револуција не би била остварена без њега и свих оних које је он представљао, тог веома француског скупа талената, вербалних усхићења и мудрог понашања. Необично је то што опата Сјејеса, који је постао јакобинац, члан Конвента, термидоровац, затим конзул Сјејес, историја Француске признаје само због две изреке. Прва је једно очигледно безазлено питање које је истовремено и наслов његовог првог књижевног успеха: *Шта је трећи сталеж?*, а друга његов одговор на питање које је просто горело на уснама свих оних који су успели да преживе Терор, „*Шта сте радили током тих година?*” „*Преживео сам*”; ова формула је много мудрија и много дубља него што изгледа на први поглед. То је одговор који би сви његови сународници могли да дају када Француску притисну тешка и опасна времена. Такво је било моје поимање Француске, те чудне земље. која ни два века касније још не зна какав садржај треба дати тој својој невероватној адолесцентној кризи.

Управо сам та размишљања излагао с наивном студентском сигурношћу својим школским друговима. Као и увек у Францу-

ској, ово враћање у прошлост је било повод за страствену размену мишљења између присталица Дантона и оних који су се дивили Робеспјеру. Они су у то уносили исто онолико жара као да се радило о повећању плата функционерима или о објављивању рата Немачкој. Морам признати да сам уживао да се умешам у те препирке, посебно када се расправљало о Робеспјеровом пуританизму и о његовим последицама.

Жандарм који је једним ударцем пиштоља поломио вилицу Максимилијана Робеспјера неопозиво је лишио историју објашњења које је неподмитљиви могао да пружи у вези са својим понашањем на власти. Било да је био егзалтиран или хладно прорачунат, његова главна заслуга је што је све држао чврстом руком, што није пристао ни на какав компромис. Као коњаник који шиба свог коња не би ли прешао препреку, он је знао да коњ и јахач само заједно могу или да прескоче препреку, или да падну. Једино је заборавио да народ који га је подржавао својим ентузијазмом, народ у малим и великим градовима, чине људи из продавница и радионица, а да су људи са села, огорчени због закона о ограничавању цена, желели искључиво његову пропаст.

У суштини, Француска, дубоко рурална па самим тим и конзервативна, имала је све разлоге да се задовољи одузимањем земље од свештенства и племства, али њој није било много стало да учини корак даље и чак се побунила због опорезивања намирница које је производила. Национализација добара, то је генијална идеја која заувек, као нека циновска фрактура, одваја јучерашње од данашњих поседника. Права свих њих била су легитимна, аристократа и цркве које су опљачкали без и најмање компензације, као и ратара који су ту земљу откупили новцем поштено зарађеним у зноју лица свог. Најрањивија је била Католичка црква, пре свега зато што се њено богатство косило са Исусовим учењем, а затим и због тога што је било много сиромашних свештеника које уопште није било брига за бискупе који су јели из златног посуђа.

Догодило се, дакле, оно неочекивано, што је принудило читаву једну друштвену класу, класу богатих сељака, којима су се придружили имућни буржуји у истој жељи да, по сваку цену, спасу Револуцију и сачувају своја добра.

Французи, као уосталом и Швајцарци, али много више него Енглези, Холанђани или Немци, привржени су земљи коју поседују. Оно најдубље у њима, она срж за коју се каже да је републиканска, у суштини је земљана и тешко оном ко би то оспорио. У сваком случају, ова сигурност је инспирисала Луја XVIII који је поново дошао на престо својих предака, да не дира у национализована добра и да од Револуције не прави једну обичну уметнуту реченицу у историји Француске, већ почетак, један лепи цвет који је отворио своје латице на земљи још топлој од трулежи краљевског апсолутизма.

Робеспјер, припадник ситне буржоазије без иметка, који није поседовао чак ни онај скромни стан у коме је живео, није схватио да Револуције, ако експлодирају због огорчења, опстају захваљујући смиривању. Пол Валери је с правом говорио: „Вредност света мери се само крајностима, а траје само захваљујући осредњима”, и мислим да Максимилијан Робеспјер није умео да доврши своје дело због тога што је занемарио жељу својих савременика да стекну неки иметак. Чак су се и сиромашни уморили од закона о блокади цена и од мера предузиманих против зеленаша, јер су дубоко у себи добро знали да приреда живи захваљујући богатима.

Георг се за тренутак зауставио. Та последња кратка реченица у исти мах га и мучи и забавља. Сматра да је истовремено растужујућа и оправдана, да изазива тугу због тога што сан о једном праведнијем друштву шаље у магацин илузија и чини да пут ка једном бољем свету изгледа као стаза пуна опасних кривина, оправдана због тога што нико никада није пронашао замену за новац као универзалне мере вредности и због тога што је управо новац тај који ствара богате. Никако обрнуто.

У суштини, Швајцарска је богата захваљујући својим богатима, а не својим банкама. Можда је стари гроф који је управо предао душу Творцу био свестан тога. Махинално прелази палцем преко листова које треба да прочита у том великом свежњу и нагиње главу као да пажљиво слуша, као да гроф седи преко пута њега и молећиво тражи у његовом погледу неки суд, можда одобравање. Не, исувише је рано да каже шта он о томе мисли, макар и једној утвари. А затим, потајно се нада, овај опширни увод можда најављује неку живљу причу.

„Јер, уколико је све од исте пређе саткано, нећу се дуго забављати.”

Ту мисао је изговорио гласно, вероватно да би отерао Фон Адлера који нестаје после првих колута дима велике цигаре давидоф коју је, каквог ли скрнављења, управо поново упалио. Где је био стао? А да, код богатих од којих сиромашни живе. Маркс је тврдио супротно, осуђујући на тај начин свој непробављиви *Манифест* и своје ремек-дело *Капитал* на то да буду само опасне скеле на грађевини несигурних апстрактних теорија.

Преко пута њега финансијска тврђава делује неуништиво. Едуар Ерио је то добро уочио, говорећи и „зиду од сребра” .

* * *

Диплома коју сам добио неколико месеци касније потврдила је моју способност да се укључим у високе јавне функције, али мој пут је био негде другде, у нашим планинама.

У лето 1924. године, ето мене, дакле, додатно оплемењеног знањем, пошто сам већ по рођењу био племенитог рода. Уз извесну дозу меланхолије спремам се да се вратим у своју Швајцарску и свој кантон. Не знам да ли ће ми бити довољни инциденти у Тичину с италијанским фашистима да утолим глад за дискусијама. У актуелним међународним догађајима било је довољно тема: у размаку од само две недеље нестали су Лењин

и Вудро Вилсон, цинични револуционар и поборник права народа; Турска је укинула калифат, Ерих Лудендорф и Адолф Хитлер су се појавили пред судом у Минхену због покушаја пуча у новембру 1923. године.

Толико догађаја који подстичу бескрајне контроверзе, заводљиве и бескорисне, док оно битно, закључци извештаја банкара Чарлса Гејтса Доза о репарацијама које треба да исплати Немачка, полако тону у заборав. Тачно је да позајмити Немачкој 800 милиона марака у злату како би она вратила милијарду садржи у себи више опсенарства него здравог финансијског рачуна. У тој игри глупих и лаковерних, свако се труди да извуче корист, Француска истичући да ће се уплате постепено повећавати са једне милијарде на две и по милијарде у року од пет година, Немачка указујући на то да економски опоравак земље коначно подразумева и окончање окупације Рурске области.

Као сваки добар Швајцарац који уме да гледа унапред, уштедео сам нешто мало новца који сам одлучио да потрошим до последње паре пре него што одем из Париза, колико због мог оца, који би био узнемирен при помисли да је био исувише издашан када бих му ту суму вратио, толико и због жеље да се на прави начин опростим од града светлости. Како ми није ни падало на памет да се препустим неким претеривањима, чак ни традиционалним пијанкама, распитао сам се о представама којима се затвара музичка сезона и наишао сам на концерт који се, од пре неколико дана, одржава у париској Опери под диригентском палицом Сергеја Кусевицког. Имао сам позитивне предрасуде о композитору, своме сународнику Артуру Хонегеру, и силно ме је занимало да чујем његов *Пацифиц 231, симфонијски покрет број 1* који су хроничари музичких збивања били лепо примили.

Никада раније нисам прошао величанственим степеништем Гарнијеовог здања и био сам веома узбуђен када сам ушао у велику салу у којој је обавезна свечана одећа. Црна мушка оде-

ла истицала су живост и богатство боја у којима су се преливале женске свилене хаљине. Деколтеи су били веома смели и мене је опијао поглед на те благо наглашене груди које су се уздизале у ритму дисања. Када сте сами, као што сам био ја, срећа бира оне крај којих ћете седети. У мом случају, биле су то две жене, и с леве и с десне стране; једна је била у зрелим годинама и ја сам је благим наклоном поздравио када сам стигао, док је друга била млада и лепа плавуша, која је дошла и села крај мене у пратњи импозантног и важног господина. Девојка ме је поздравила осмехом и ја сам јој препустио наслон за руку који нас је раздвајао, узвраћајући јој учтивост.

Оркестар је изашао и сместио се на великој сцени. Подигнута завеса наглашавала је дубину перспективе и улазак музичара се одиграо у симпатичном метежу. Сваки извођач је тражио најбољи положај за своју столицу, затим су неки превлачили гудалом преко жица, неки су стављали усне на свој инструмент, прилагођавајући га без давања интонације. Прошло је прилично времена када је салва аплауза поздравила улазак маистра Кусевицког, омаленог пуначког човека у беспрекорном црном фраку. Изненађујуће живахно прескочио је две степенице подијума и, пошто се дубоко поклонио у знак поздрава невидљивој сали, окренуо се свом оркестру. Нисмо могли видети његов израз лица када је, подигавши руке, учинио да загледа потпуна тишина. Уздржаног даха, зажарених погледа, сала се сва претворила у уво када су под лаганим покретом палице коју је држао врховима прстију, потекли први тактови симфоније.

Од тог тренутка сам заборавио све, политичке науке, 24 сата Ле Мана и Кафкину смрт и потпуно сам се предао озбиљним и строгим акордима, тонском наглашавању, сликовитој и бираној политоналности. Седео сам полузатворених очију, не допуштајући да ми пажњу одвуку покрети маистра који је водио свој оркестар са прецизношћу вештог пилота. И када су последњи акорди снажно изведени, требало ми је неколико се-

кунди да се приберем и да се у аплаузу придружим све већој ускомешаности која је подигла салу, поново осветљену.

Сасвим природно, смешио сам се. Осмехивао сам се својој сусетки с леве стране на чије сам присуство био потпуно заборавио, осмехивао сам се сусетки с десне стране која је била обузета одушевљењем. Када је пљесак почео да јењава, наставили смо да лупамо веома јако, чак и не примећујући да нас више нема тако много и, сасвим природно, окренули смо се једни према другом како бисмо престали да аплаудирамо. Осмех је постао саучеснички и ја сам се, без много размишљања, усудио да изговорим једно „Изванредно, зар не?“, тако очигледно банално, на шта је она одговорила: „Апсолутно изванредно“, са тако израженим немачким акцентом да сам ја живахно узвратио „Sind sie deutsch?“, на шта сам добио најљубазнији могући одговор: „Ach! *Haben sie bewährt?*“

Постојала је обострана спремност да се започне неки мали разговор. То сам радо учинио. Са своје стране, млада жена која није баш владала француским и за коју је сваки дужи разговор представљао искушење, упустила се с очигледним задовољством у толико опуштен дијалог да би неки необавештени сведок могао да помисли како смо нас двоје познаници. Моја саговорница, коју сам, чим сам је угледао, оценио као веома лепу, погледавши је кришом испод ока, имала је оно што Французи, тако деликатни када је реч о женској лепоти, зову занимљивим лицем. Правилне црте, савршено обликоване усне и очи, челично плаве, неоодољиво су ме подсећале на неко немачко божанство или бар на неку певачицу Вагнерових арија. Ипак, осмех је био привлачан, а њен тен је сведочио да је Марија тек недавно изашла из доба адолесценције; то је било име које сам чуо, патроним који је она ипак изговорила и који се изгубио у општој вреви.

Није ми остало баш пуно новца, отприлике онолико колико би било потребно за вечеру код Жилијена, међутим, одлучио сам да то издвојим и потрошим у околини Мадалене, пошто је

оближњи Кафе де ла Пе превазилазио моје последње ресурсе. Утолико пре што нас стари господин, за кога се испоставило да је Маријин отац, није испуштао из вида притом још помно начуљивши уши, а требало је и њега позвати.

Док смо ишли булеваром Каписин у себи сам проклињао тог старог човека коме је тешко падало да нас пусти да ходамо једно поред другог у маси која је ишла ка Опери. Горео сам од жеље да је узмем под руку и да у том невином додиру осетим на надланици топлоту њеног тела. Нажалост, ништа од тога, за разлику од парова који су се тако природно привијали једно уз друго да би човек помислио да се налази на подијуму за игру. Нисмо могли много ни да разговарамо, непрестано прекидани оним „извините”, „молим вас” због чега су контакти Француза тако бескрајно пријатни, али су ме тог дана изузетно нервирали. Тек сам у релативном миру једне терасе у улици Тронше могао боље да схватим сплет околности који су Марију довели у Париску оперу, на седиште крај мога.

Припадала је породици музичара и њен отац Бруно је, уз помоћ своје супруге Елизабете, професорке клавира, био оснивач музичке школе у Халеу, помпезно назване конзерваторијумом. С обзиром на то да је у Халеу био рођен Хендл и имајући у виду његовог *Месију*, добра буржоазија у том саксонском граду увек је живела богатим музичким животом, који је истовремено подстицао бројне вокације.

Маријин отац, који ми је сам ставио до знања да је протестант отворен према свету, изградио је своју базу оженивши се ћерком саветника Кранца; овог пута сам савршено схватио његово име, као и то да је и он био професор музике. Све у свему, породични посао, због чега су били прихваћени у најбољем друштву.

Када је Марија сазнала да сам Швајцарац, није пропустила да ми каже да су њену мајку васпитавале швајцарске часне сестре и из тога је, мало пребрзо, закључила да је вероватно негде било записано да се морамо срести. Заиста је био последњи

тренутак за тај сусрет, јер су Бруно и Марија сутрадан путовали за Келн, а ја сам намеравао да се вратим у Женеу. Временски размак између наших одлазака омогућио ми је да своју нову пријатељицу испратим до станице Гар ди Нор.

Један једини кратки тренутак био јој је довољан да ми дотури, иза леђа свог оца који се нешто расправљао са носачем, мали, брижљиво савијени папирић. Врло присебно сам га ставио у џеп, не желећи да је одам пред оцем. Када је последњи уздах локомотиве обавио паром њено лепо лице, осетио сам онај мали убој који, код мене, наговештава оне потајне заносе који ме, и у мојим садашњим годинама, још увек наводе да скренем поглед према некој складној силуети, према лепо извајаним ногама или, једноставно, према густој распуштеној коси. Можда више никада нећу видети госпођицу из Опере, како сам је звао у себи, а можда је, напротив, судбина хтела да тај чудесни сусрет обилује новим обећањима, како је то цедуљица наговештавала. Развио сам је и прочитао: „Марија Хајдрих, Маријенштрасе бр. 21, Хале.”

Хајде, рекао сам самом себи нешто касније у знак охрабрења, док је мој воз кретао према југу, послаћу јој разгледницу, тек да јој навестим да је нисам заборавио и да јој успут дам своју адресу.

Нисам могао ни да замислим да сам управо имао један од најзначајнијих сусрета у свом животу.

Добро, промрмља Георг Хубер махинално прелиставајући последње странице бележнице, не знам шта желиш да постигнеш, али неку представу о томе имам. Оставимо то за сутра. Касно је и мени се спава.